

การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

อรวิวัฒนา เนียมอุทัย

Email: orwatana.ni@ssru.ac.th, orwatana@hotmail.com

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่องการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา วิธีการแสดงหนังใหญ่ และแนวทางการค้นหาที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง การวิจัยในครั้งนี้ ได้ทำการวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และ ผู้ที่เกี่ยวข้อง แล้วนำข้อมูลที่ได้มาสังเคราะห์ นำเสนอในรูปแบบพรรณนา วิเคราะห์ตามแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ สรุปผลการวิจัย พบว่า

ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จัดแสดงครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2542 รวมเป็นเวลา 17 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดการพากย์-เจรจาจากหม่อมจรรยาสวัสดิ์ ศุภสวัสดิ์ การทำตัวหนังจากครูสงวน รักมิตร และการขีดหนังใหญ่จากครูล้ำ ช่างงามและครูล้ำ ไตรนาวิ และได้มีการจัดการแสดงหนังใหญ่ มีการทำตัวหนังจากหนังวัวหนังควาย ผลิตลอยตัวละครตามเนื้อเรื่อง แบ่งหนังออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ หนังมงคลและหนังอวมงคล วิธีการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง นั้น ก่อนเริ่มการแสดงจะมีการสร้างจอหนังใหญ่ใช้ผ้าขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับชิงจอยาว 16 เมตร กว้าง 6 เมตร มีผ้าสีแดงทาบริมรอบทั้ง 4 บนปลายเสาปักด้วยหางนกยูงและธง คนทอดหนังจะต้องจัดไว้เป็นพวก ๆ เช่น พระ นาง ยักษ์ ลิงและหนังเบ็ดเตล็ด จะต้องจัดซ้อนเรียงไว้ให้คนขีดหยิบไปขีดได้โดยเร็ว ไม่มีการผิดพลาด เครื่องดนตรีสำหรับแสดงหนังใหญ่ในช่วงปีพาทย์เครื่องห้า คนขีดหนัง ผู้ขีดหนังต้องใช้ท่าทางแสดงด้วย ลำตัว และขา เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ขีดหนัง แต่งตัวด้วยผ้าโจงกระเบนใส่เสื้อแขนกระบอก มีผ้าคาดพุงสวมหมวกหูกะต่าย คนพากย์เจรจาและตลก การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ของคณะคุณครูวีระ มีเหมือนมีแนวทางในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทยด้านการแสดงหนังใหญ่ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงหนังใหญ่ การพากย์-เจรจา วิธีการขีดหนังใหญ่ การสร้างและแกะสลักตัวหนังใหญ่ พร้อมทั้งมีการเก็บรักษาตัวหนังใหญ่อันเป็นมรดกวัฒนธรรมไว้ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติสามโก้ จังหวัดอ่างทอง เพื่ออนุรักษ์ไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป

คำสำคัญ : การแสดงหนังใหญ่ , มรดกวัฒนธรรมไทย , ภูมิปัญญาท้องถิ่น

The Performance of the Grand Shadow Play as Thai Cultural Heritage from Folk Wisdom in Samko District, Angthong Province

Orawatana Niamauthai

Faculty of Fine and Applied Arts, SuanSunandhaRajabhat University, Bangkok, Thailand

Email: orwatana.ni@ssru.ac.th

ABSTRACT

Abstract – The study of The Performance of the Grand shadow play as Thai cultural heritage from folk wisdom in Samko District, Angthong Province was aimed to reveal its story, how to play and to discover the way to inherit and preserve Thai cultural heritage. This research was conducted by documentary analysis, in-depth interview with the heads of the troupes, Thai classical dance masters and concerning people. This data collected was synthesized, represented in descriptive format and analyzed according to qualitative research method. The study say: The story behind of the Grand shadow play of the Master Veera Meemhuan's troupe performing in Samko District, Angthong province has performed since 1999 for 17 years. The Grand shadow play performed by Veera Meemhuan's troupe in Samko District, Angthong province usually started with creating a large screen made by white canvas in rectangle shape. Its size was 16 meters length and 6 meters width sewing on all 4 borders with red fabric. At the top of the posts were embroidered in peacock tail pattern and golden flag. The shadow figures were categorized by its characteristics such as Phra (male), Nang (female), Yak (demons), Ling (monkeys) and others. The inheritance and preservation of the folk wisdom cultural heritage of Samko district, Angthong province by Veera Meemhuan's troupe proposed the guideline for the Thai cultural heritage preservation in the grand shadow play. The state of knowledge of the grand shadow play performance has been passed on in the technique of performing, narration and dialogue method, creation and meticulous handicraft to make shadow figures. In order to preserve this cultural heritage, the shadow figures were kept in Kudi Sailenthorn museum at Samko district, Angthong province where the people to learn.

Keywords : Performance , The Grand Shadow Play , Thai Cultural

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญ

หนังใหญ่เป็นมหรสพที่เก่าแก่ชนิดหนึ่งของไทยที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นการละเล่นของชนชั้นสูงที่กล่าวไว้ในกฎหมายเทียรบาล งานที่มีหนังใหญ่แสดงต้องเป็นหนังใหญ่ และงานหลวงที่สำคัญจริง ๆ ตามที่ พานิช สีสวย (2539:76-82) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะตัวหนังเป็นหนังที่ฉลุสลักด้วยลวดลายวิจิตรอย่างภาพเขียนลายไทยตามเนื้อเรื่องที่จะแสดง แผ่นหนังที่สลักเป็นภาพต่าง ๆ ต้องระบายสีให้ถูกต้องตามลักษณะของตัวหนังที่แสดงในเรื่อง ส่วนมากจะเล่นเรื่องรามเกียรติ์ มีการพากย์เจรจาเหมือนโขนแต่ไม่มีเพลงร้อง เครื่องดนตรีใช้วงปี่พาทย์ หนังใหญ่สันนิษฐานกันว่าเริ่มเล่นตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ. 2199) พระมหาราชครูได้รับพระราชกระแสรับสั่งพระราชกระแสรับสั่งจากสมเด็จพระนารายณ์มหาราชให้แต่งเรื่องสำหรับแสดงหนังใหญ่ขึ้นใหม่เรื่องหนึ่ง นัยว่าเพื่อเล่นในงานฉลองพระชนมายุครบเบญจเพสซึ่งโปรดเกล้าฯ ให้จัดงานใหญ่มีมหรสพฉลองอย่างครึกครื้น พระมหาราชครูจึงเอานิทานเรื่องสมุทรโฆษมาแต่งเป็นบทพากย์หนังใหญ่ เข้าใจว่าการเล่นหนังใหญ่มีมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาและเชื่อว่าต้องมาก่อนสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เรื่องที่แสดงมีหลายเรื่องไม่จำกัดเฉพาะเรื่องรามเกียรติ์เท่านั้น หนังใหญ่เป็นแผ่นหนังฉลุสลักภาพเป็นไปตามเนื้อเรื่องที่แสดงแบ่งออกเป็น 6 ชนิด คือ หนังเฝ้า หนังคนเจร หนังง่า หนังเมือง หนังจับ และหนังเบ็ดเตล็ด

การแสดงหนังใหญ่ในปัจจุบันหาชมได้ยาก อาจสืบเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของคนในสังคม หรือแม้กระทั่งจารีตหรือระเบียบวิธีขึ้นตอนต่าง ๆ ในการแสดงหนังใหญ่ที่ยึดถือปฏิบัติต่อเนื่องมีความซับซ้อน เครื่องครัดด้านพิธีกรรม เป็นต้น ก็อาจส่งผลให้นิยมในการแสดงหนังใหญ่เปลี่ยนไปตามกาลเวลา การแสดงหนังใหญ่ในแต่ละครั้งจะใช้ผู้เชิด นักดนตรี นักพากย์-เจรจา และผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งสิ้นไม่น้อยกว่า 20 คน จำนวนหนังในการเชิดแต่ละตอนไม่น้อยกว่า 30-60 ตัว การแสดงทุกครั้งจะต้องประกอบพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อความเป็นสิริมงคลและยึดถือเป็นจารีตที่จะต้องปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ซึ่งกล่าวได้ว่า “หนังใหญ่เป็นมหรสพกึ่งพิธีกรรม” การแสดงหนังใหญ่นี้ยังแบ่งการแสดงออกเป็นการแสดงหนังกลางวันและหนังกลางคืน หนังกลางวันเป็นตัวหนังที่มีสีสันชัดเจนกว่าตัวหนังกลางคืน ตัวหนังกลางคืนไม่จำเป็นต้องมีสีของตัวหนังชัดเจน เนื่องจากการแสดงเวลากลางคืนใช้แสงประกอบการแสดง จึงมักไม่เห็นสีของตัวหนังชัดเจนนัก และจากการที่ได้ศึกษาพบว่า การแสดงหนังใหญ่ในปัจจุบันนั้นได้มีการอนุรักษ์สืบทอดการแสดงหนังใหญ่อันเป็นมรดกวัฒนธรรมของชาติหลายที่ เช่น หนังใหญ่วัดสว่างอารมณ์ จังหวัดสิงห์บุรี หนังใหญ่วัดขนอน จังหวัดราชบุรี เป็นต้น และมีหนังใหญ่ที่มีการจัดเป็นพิพิธภัณฑ์กุฎิไศลนทร ซึ่งเป็นหนังใหญ่ครูวิระ มีเหมือน ซึ่งได้จัดเป็นแหล่งเรียนรู้ที่น่าสนใจ ซึ่งเป็นแหล่งที่สร้างหนังใหญ่ไว้ประมาณ 300 ตัว

ดังนั้นจึงเป็นผลทำให้ผู้วิจัยสนใจและต้องการศึกษาข้อมูลเรื่องหนังใหญ่จากแหล่งบ้านครูวิระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ในเรื่องที่แสดงหนังใหญ่ การสร้างตัวหนังใหญ่ วิธีการแสดง การพากย์เจรจา ดนตรีประกอบการแสดง ซึ่งการแสดงหนังใหญ่นี้ นับได้ว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จึงได้ทำการวิจัยในลักษณะเชิงคุณภาพ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อศึกษารูปแบบการแสดงหนังใหญ่ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง
3. เพื่อค้นหากแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นของอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้ศึกษาการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยศึกษาจากเจ้าของคณะครูวิระ มีเหมือน อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก และการศึกษาคณะสนทน ที่มุ่งหาคำตอบทางการวิจัย เพื่อทราบถึงความเป็นมา วิธีการแสดงหนังใหญ่ และแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคณะครูวิระ มีเหมือน โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นที่ 1 การศึกษาการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเกี่ยวกับ การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง การศึกษาเอกสาร จากหนังสือ ตำรา วารสาร งานวิจัย เกี่ยวกับ การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้

จังหวัดอ่างทอง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Collection) การศึกษาภาคสนาม ไปสังเกตการสาธิต พร้อมทั้งสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง การแสดงหนังใหญ่ มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ขั้นที่ 2 การศึกษาความเป็นมาการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

1) นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์ และการศึกษาภาคสนาม เกี่ยวกับ การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง มาสร้างเป็นกรอบคำถามในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เจ้าของคณะการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Collection) เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับเรื่อง ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง สัมภาษณ์อาจารย์นาฏศิลป์ไทยและผู้ที่เกี่ยวข้องโดยคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง ในเรื่อง ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ขั้นที่ 3 การศึกษาวิธีการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์และการศึกษาภาคสนามเกี่ยวกับวิธีการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหากรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ วิธีการแสดงการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง สัมภาษณ์เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในเรื่องวิธีการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง รวบรวมข้อมูล เพื่อประมวลความคิดเห็นและข้อสรุป

ขั้นที่ 4 การศึกษาแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคณะครูวิระ มีเหมื่อน

ศึกษาข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์และการศึกษาภาคสนาม เกี่ยวกับวิธีการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง รวมทั้งข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง เพื่อหากรอบแนวคิดในการสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคณะครูวิระ มีเหมื่อน รวบรวมข้อมูล เพื่อประมวลความคิดเห็นและข้อสรุป

ขั้นที่ 5 วิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้จากการสังเคราะห์เอกสาร และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง นำมาสรุปเกี่ยวกับ ความเป็นมา วิธีการแสดงหนังใหญ่ และแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคณะครูวิระ มีเหมื่อน

ขั้นที่ 6 สังเคราะห์การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์ นำมาสังเคราะห์และให้ผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ นำผลที่ได้จากผู้ทรงคุณวุฒิมาปรับปรุงแก้ไขเพื่อให้มีความเหมาะสม นำผลที่ได้จากการศึกษาวิจัย มาเขียนรายงานผลการวิจัย จัดทำร่างรายงานการนำเสนอผลการวิจัยต่อผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นที่ปรึกษา เพื่อตรวจสอบแก้ไขให้ถูกต้องตามข้อเสนอแนะและจัดทำรายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์

แผนแบบการวิจัย

เพื่อให้การวิจัยมีประสิทธิภาพและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จึงได้กำหนดรายละเอียดต่าง ๆ เกี่ยวกับระเบียบวิธีวิจัย ซึ่งประกอบด้วย ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ตัวแปรที่ศึกษา เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลมีรายละเอียดดังนี้

1) **กลุ่มตัวอย่าง** ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ประกอบด้วย เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำการศึกษการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสสามโก้ จังหวัดอ่างทอง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Collection) คัดเลือกตัวอย่างจากประชากร 3 กลุ่ม คือ เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย จำนวน 2 คน และผู้ที่เกี่ยวข้องจำนวน 3 คน

2) **ตัวแปรที่ศึกษา** ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึง การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่น อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ดังนั้นตัวแปรที่ศึกษาในครั้งนี้คือ การแสดงหนังใหญ่คณะครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

3) **เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย** ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการวิจัยประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึกใช้ในการเก็บข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่มีโครงสร้าง สำหรับการสัมภาษณ์เจ้าของคณะ อาจารย์นาฏศิลป์ไทย และผู้ที่เกี่ยวข้อง ในการทำงานศึกษา เรื่อง การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยผู้วิจัยได้จำแนกประเด็นศึกษาไว้เป็นกรอบคำถามปลายเปิดในการสัมภาษณ์ดังนี้ ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่คณะครูวีระ มีเหมือน วิธีการแสดงหนังใหญ่และ แนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของ

4) **การเก็บรวบรวมข้อมูล** ผู้วิจัยมีกระบวนการในการเก็บข้อมูลดังนี้ วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบในการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ติดต่อขออนุญาตเข้าพบ สัมภาษณ์เจ้าของคณะและอาจารย์นาฏศิลป์ไทยด้วยตนเอง ขึ้นแรกได้ทำการเก็บข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในเรื่องเกี่ยวกับ การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ทุกสัปดาห์ ๆ ละ 1 ครั้ง ได้รับการตอบรับที่เป็นข้อมูลสำคัญ การศึกษารวมทั้งได้สัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง เพื่อเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง เรื่อง ความเป็นมา วิธีการแสดงหนังใหญ่ และแนวทางที่นำไปสู่การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคณะครูวีระ มีเหมือน จากการสังเกต ในทุกสัปดาห์

5) **การวิเคราะห์ข้อมูล** การวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 การวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) โดยแบ่งข้อมูลเป็นหัวข้อที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ และจัดกลุ่มเนื้อหาเป็นแต่ละประเด็น โดยนำเสนอข้อค้นพบในรูปของการพรรณนาความเป็นหลัก

ส่วนที่ 2 การสรุปผลและวิเคราะห์ผลที่ได้จากการสัมภาษณ์ โดยวิเคราะห์ตามกรอบคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์ การวิเคราะห์เป็น 3 กลุ่มคือ การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร เพื่อหาข้อสรุป การวิเคราะห์ข้อมูล ที่ได้จากการสัมภาษณ์ เพื่อหาข้อค้นพบ การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากเอกสารการเก็บข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ และออกภาคสนาม เพื่อเป็นการตรวจสอบและยืนยันข้อมูล

6) **การนำเสนอข้อมูล** ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาสรุปประเมินผลและสังเคราะห์ เพื่อนำเสนอเป็นการศึกษา การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจากภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง โดยนำเสนอในรูปแบบความเรียงแบบพรรณนาวิเคราะห์ตามแนวทางเชิงคุณภาพ

ผลการดำเนินงาน

ผลการวิจัย พบว่า ความเป็นมาของการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง จัดแสดงครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2542 รวมเป็นเวลา 17 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดการพากย์-เจรจาจากหม่อมจรรยาสุวสดี ศุภสวัสดิ์ การทำตัวหนังจากครูสงวน รักมิตร และการขีดหนังใหญ่จากครูคล้าย ช่างงามและครูลำ ไตรนาวิ และได้มีการจัดการแสดงหนังใหญ่ มีการทำตัวหนังจากหนังวัวหนังควาย ฉลุกลดลายตัวละครตามเนื้อเรื่อง แบ่งหนังออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ หนังมงคลและหนังอวมงคล

วิธีการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง นั้น ก่อนเริ่มการแสดงจะมีการสร้างจอหนังใหญ่ใช้ผ้าขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับชิงจอยาว 16 เมตร กว้าง 6 เมตร มีผ้าสีแดงทาบริมรอบทั้ง 4 บนปลายเสาปักด้วยหางนกยูงและธงคนทอดหนังจะต้องจัดไว้เป็นพวก ๆ เช่น พระ นาง ยักษ์ ลิงและหนังเบ็ดเตล็ด จะต้องจัดซ้อนเรียงไว้ให้คนขีดหนีบไปขีดได้โดยเร็ว ไม่มีการผิดพลาด เครื่องดนตรีสำหรับแสดงหนังใหญ่ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า คนขีดหนัง ผู้ขีดหนังต้องใช้ท่าทางแสดงด้วย ลำตัว และขา เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ขีดหนัง แต่งตัวด้วยผ้าโจงกระเบนใส่เสื้อแขนกระบอก มีผ้าคาดพุงสวมหมวกหูกกระต่าย คนพากย์เจรจาและตลก คนพากย์ถือว่าเป็นคนสำคัญของหนังใหญ่ เพราะเป็นผู้ที่ทำให้หนังใหญ่มีอารมณ์สนุกสนาน ตื่นเต้น เศร้าโศก ได้มากน้อยแค่ไหนอยู่ที่ความสามารถของผู้พากย์เรื่องสำหรับแสดง ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางวัน จะมีชุดระบำสวย ๆ ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางคืนต้องมีเบ็ทหน้าพระไหว้ครูก่อน ต่อจากเบ็ทหน้าพระแล้วต้องแสดงเรื่องสั้นต่อไป

การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ของคณะคุณครูวีระ มีเหมือนมีแนวทางในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทยด้านการแสดงหนังใหญ่ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงหนังใหญ่ การพากย์-เจรจา วิธีการขีดหนังใหญ่ การสร้างและแกะสลักตัวหนังใหญ่ พร้อมทั้งมีการเก็บรักษาตัวหนังใหญ่อันเป็นมรดกวัฒนธรรมไว้ที่พิพิธภัณฑ์ไศเลนทร อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง เพื่ออนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานได้ศึกษาต่อไป

อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เกี่ยวกับ การแสดงหนังใหญ่มรดกทางวัฒนธรรมไทยจาก ภูมิภาคต่าง ๆ อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง มีประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

การแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง มีความเป็นมาโดยคุณครูวีระ มีเหมือน ได้เป็นผู้ที่มีความ ใฝ่รู้ใฝ่เรียนและแสวงหาความรู้ทางการแสดงหนังใหญ่ แล้วนำมาฝึกหัดจนสามารถจัดการแสดงได้และจัดแสดงครั้งแรกเมื่อพ.ศ.2542 รวม เป็นเวลา 17 ปี โดยได้รับการถ่ายทอดการพากย์-เจรจาจากหม่อมจรรยาสุวดี ศุภสุวดี การทำตัวหนังจากครูสงวน รักมิตร และการขีด หนังใหญ่จากครูคล้าย ช่างงามและครูลำ ไตรนาวิ และได้มีการจัดการแสดงหนังใหญ่ มีการทำตัวหนังจากหนังวัวหนังควาย ผลิตดล้วยตัวละคร ตามเนื้อเรื่อง แบ่งหนังออกเป็น 2 ลักษณะ ได้แก่ หนังมงคลและหนังอวมงคล ซึ่งสอดคล้องกับ สุรพล วิรุฬห์รักษ์ (2549 : 141-143) ได้กล่าวว่า หนังใหญ่ เป็นนาฏศิลป์ไทยที่เก่าแก่ที่สุดชนิดหนึ่ง หนังใหญ่มีหลักฐานปรากฏมาตั้งแต่ต้นยุคกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี การแสดงหนังใหญ่นั้นมีทั้งตัวหนังและเงาหนังที่ปรากฏบนจอ หนังใหญ่ในปัจจุบันมีการแสดงทั้งแบบจารีตประเพณีการแสดงดั้งเดิมและการนำหนังใหญ่มา ประยุกต์ใช้กับ การแสดง

ภาพที่ 1 การแสดงหนังใหญ่
ที่มา : อรวรรณา เนียมอุทัย (สัมภาษณ์เมื่อ 10 สิงหาคม 2559)

วิธีการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง นั้น ก่อนเริ่มการแสดงจะมีการสร้างจอหนังใหญ่ ใช้ผ้าขาวรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า สำหรับชิงจอยาว 16 เมตร กว้าง 6 เมตร มีผ้าสีแดงทาบริมรอบทั้ง 4 บนปลายเสาปักด้วยหางนกยูงและธง คนทอดหนังจะต้องจัดไว้เป็นพวก ๆ เช่น พระ นาง ยักษ์ ลิงและหนังเบ็ดเตล็ด จะต้องจัดซ้อนเรียงไว้ให้คนขีดหยิบไปขีดได้โดยเร็ว ไม่มีการผิดพลาด เครื่องดนตรีสำหรับแสดงหนังใหญ่ใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า คนขีดหนัง ผู้ขีดหนังต้องใช้ท่าทางแสดงด้วย ลำตัว และขา เป็นสิ่งสำคัญ ผู้ขีดหนัง แต่งตัวด้วยผ้าโจงกระเบนใส่เสื้อแขนกระบอก มีผ้าคาดพุงสวมหมวกทูลกระต่าย คนพากย์เจรจาและตลก คนพากย์ถือว่าเป็นคนสำคัญของหนังใหญ่ เพราะเป็นผู้ที่ทำให้หนังใหญ่มีอารมณ์สนุกสนาน ตื่นเต้น เคร่าโคก ได้มากน้อยแค่ไหนอยู่ที่ ความสามารถของผู้พากย์ เรื่องสำหรับแสดง ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางวัน จะมีชุดระบำสวย ๆ ถ้าเป็นการแสดงตอนกลางคืนต้องมีเบิก หน้าพระไหว้ครูก่อน ต่อจากเบิกหน้าพระแล้วต้องแสดงเรื่องสั้นต่อไป ดังนั้นศิลปะการแสดงหนังใหญ่ ตามที่ สุวรีย์ รัตนพันธ์ (2542 : 15-

40) ได้กล่าวว่า ศิลปะการแสดงหนังใหญ่ นั้นขึ้นอยู่กับองค์ประกอบแทบทุกส่วนของการแสดง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตัวหนังที่สร้างอย่าง วิจิตรงดงาม ทำเดินตามบทบาทที่ออกกรสของคนเข็ดหนัง บทพากย์และเจรจาที่มีความหมายจับใจ การพากย์เจรจาที่เร้าอารมณ์ การ บรรเลงดนตรีที่ไพเราะตลอดจนการสอกลแทรกบทตลกระหว่างการแสดง ซึ่งองค์ประกอบการแสดงมีดังนี้ สถานที่ ตัวหนัง พิธีไหว้ครู การ แสดงเบิกโรง เรื่องสำหรับการแสดง เครื่องดนตรีปี่พาทย์ บทพากย์บทเจรจา ผู้เข็ดและการเข็ด

การสืบทอดและอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมภูมิปัญญาท้องถิ่นอำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง ของคณะคุณครูวีระ มีเหมือน มี แนวทางในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทยด้านการแสดงหนังใหญ่ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการแสดงหนังใหญ่ การพากย์-เจรจา วิธีการเข็ดหนังใหญ่ การสร้างและแกะสลักตัวหนังใหญ่ พร้อมทั้งมีการเก็บรักษาตัวหนังใหญ่อันเป็นมรดกวัฒนธรรมไว้ที่พิพิธภัณฑ์สุโข เสนทร อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทอง

ภาพที่ 2 การแสดงหนังใหญ่

ที่มา : อรวัฒนา เนียมอุทัย (สัมภาษณ์เมื่อ 10 สิงหาคม 2559)

ภาพที่ 3 การแสดงหนังใหญ่

ที่มา : อรวัฒนา เนียมอุทัย (สัมภาษณ์เมื่อ 10 สิงหาคม 2559)

สรุปได้ว่าการแสดงหนังใหญ่คณะคุณครูวีระ มีเหมือน อำเภอสามโก้ จังหวัดอ่างทองนั้น ได้มีการจัดทำตัวหนังใหญ่ โดยฉลุวลายที่สวยงามและตรงตามเนื้อเรื่องรามเกียรติ์ จัดเตรียมคนเชิด คนพากย์และเจรจา ดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง รวมถึงการสร้างจอหนังด้วย นอกจากนี้ยังมีการอนุรักษ์ศิลปะวัฒนธรรมด้านการแสดงหนังใหญ่โดยการเก็บรักษาตัวหนังและการถ่ายทอดองค์ความรู้แก่พร้อมทั้งมีการสาธิตการแสดงในสถานที่ต่าง ๆ

ข้อเสนอแนะ

1. ควรมีการศึกษาเรื่องหนังใหญ่ที่มีจัดแสดงในปัจจุบัน เพื่อเป็นแนวทางในการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรมไทยได้เผยแพร่ต่อไป
2. ควรมีการรวบรวมและจัดเก็บข้อมูลเรื่องการสร้างหนังใหญ่และวิธีการแสดงหนังใหญ่ เพื่อสะดวกแก่การค้นคว้า

บรรณานุกรม

- พานี สีสวย . 2539. *สุนทรียะทางนาฏศิลป์ไทย*. ภาควิชานาฏศิลป์ สถาบันราชภัฏธนบุรี หน้า 76-82
- สุวริย์ รัตนพันธ์ . 2542 . *หนังใหญ่วัดขนอน*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จำไทยเพรส. หน้า 15-40
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์ . 2549 . *นาฏศิลป์รัชกาลที่ 9*. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หน้า 141-143